

Psikoloji ve Ahlak (Reşat ÖNDER)

Psikoloji “insan davranışlarının ilmi” diye tarif edilince ahlak onun araştırma sahalarından bir oluyor. Ahlak sosyal psikolojinin temel konularından biridir. Sosyal psikoloji ahlakı iki bakımdan inceler: Birincisi, bizatihi sosyal davranış olarak, ikincisi ise bir sosyal öğrenme konusu olarak. Bu ikinci problem o derece psikolojik bir mahiyettedir ki, bir çok filozoflar ahlakı sadece psikolojinin konusu saymışlardır.¹

Ahlaki gelişme zekâ gelişmesinden ve duygusal gelişmeden ayrı düşünülemez. Ahlaki hayatımız hem duygu, hem bilgi, hem de davranış olaylarının bir terkibi halindedir.² Fakat, ahlaklı davranışın üç boyutu bilgi, duygu, hareket arasındaki ilişkiler tartışma konusu olmaktan hala çıkmış değildir.³

Bir insanın şahsiyet özellikleri, diğer insanlarla ilişkilerinde ortaya koyduğu tutum ve davranışlara göre tayin edilir. Her fert, diğer insanlarla ilişkilerinde onlar üzerinde bir takım izlenimler bırakır, ilişkide bulunduğumuz kişilerin de bizim hakkımızda verdikleri bazı ortak hükümler vardır (dürüstlük, güvenilirlik, yiğitlik, cömertlik, diğergamlık vb.)⁴. Bir insanın başka bir insanı etkilemesi mümkün olmasaydı, her türlü sosyal hayat imkânsız olurdu. Bu karşılıklı etkiler bazı durumlarda, sözgelişi, öğretmenle-öğrenci, ana-baba ile çocuklar, karı ile koca arasındaki ilişkilerde göze çarpacak kadar belirgin bir rol almaktadır.⁵

Sosyal eğilimler, kişisel eğilimlerin yanısıra faaliyette bulunurlar. Örneğin, herkeste, başkalarının duygularından ve heyecanlarından etkilenmek, kendi duygularından ve heyecanlarından da başkalarının etkilenmesini istemek eğilimi vardır. Birlikte yaşayan veya tesadüfen bir araya gelen insanlar arasında bile korku, neşe, sıkıntı vb. duygular çabucak yayılır.⁶ İnsanların işledikleri suçlardan dolayı cezalandırılmaları da sosyal duygu ve düşüncenin kuvvetlendirilmesine yol açmaktadır. Öte yandan sosyal örgüyü koruyan bağlar arasında, dini ve ahlaki kurallarının da çok büyük rolü vardır.⁷

Sosyal duygunun etkisi altında, insanın kendi çevresinden etkilenmeyi bir dereceye kadar istemiş olduğunu görüyoruz. Etkilenmeye hazır olma derecesi, etki yapan kimsenin etkilemeye çalıştığı kişinin haklarını ne derece göz önünde tuttuğuna bağlıdır. Zarar verilen bir insan üzerinde devamlı bir etkide bulunmak

¹ GÜNGÖR, Erol; Değerler Psikolojisi, Türk Akademisyenler Birliği Vakfı yayınları, Hollanda-1993, s.15.

² GÜNGÖR, a.e., s.16.

³ GÜNGÖR, a.e., s.17.

⁴ UYSAL, Veysel; Din Psikolojisi Açısından Dini Tutum Davranış ve Şahsiyet Özellikleri, M.Ü.İ. F.V. Yay., İstanbul-1996, s.27.

⁵ ADLER, a.g.e., s.170-171.

⁶ BİLGİN, a.g.e., S.104.

⁷ ERGÜN, a.g.e., s.25.

imkânsızdır. Bir insan ancak kendi haklarının gözetildiğini hissettiği zaman en iyi şekilde etkilenir. Pedagojide çok önemli bir noktadır bu.⁸

İnsan, ömrü boyunca, hep başkalarının bekleyiş ve tepkilerine göre davranışlarda bulunmaz, gerekli zihni olgunluğa eriştikçe bu davranış kaidelerini bir sistem halinde benimser ve artık her davranışı bu sisteme göre değerlendirir. İşte bu noktada vicdan dediğimiz iç kontrol mekanizması teşekkül etmiş demektir. Vicdan bizi hem ahlaki davranışta tutarsızlıklardan kurtarır, hem de dışarıdan bir kontrol almadan da ahlaklı davranmamızı sağlar. Böyle olmasaydı herkesin peşinde her an bir polisin veya müfettişin dolaşması gerekirdi; kaldı ki kontrol görevi verilenlerinde vicdan sahibi olması gerekir.⁹

Psikoloji aslında insan ferdini inceleyen bir ilimdir, yani bir sosyal ilim değildir. Ama, hepimizin bildiği gibi, insan daima bir toplum içinde ve o toplumla ilişkiler kurarak yaşar. Bu bakımdan, **insan sadece bir fert değil, “cemiyet içinde bir fert”**tir.¹⁰ Şu halde psikoloji ile ahlak arasındaki ilişki, insanın “cemiyet içinde bir fert” olmasından dolayı önem kazanmaktadır.

⁸ ADLER, a.g.e., s.171.

⁹ GÜNGÖR, Ahlak Psikolojisi, a.g.e, s.58-59.

¹⁰ GÜNGÖR, a.e., s.84.